

УДК 821.162.1 Марушевський

Ірина Андерсон

ORCID 0000-0001-7013-079X

ВІЗІЯ УКРАЇНИ ОЧИМА ПОЛЯКА – ВИПУСКНИКА КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ (НА МАТЕРІАЛІ ПРАЦІ “OCHRONA GRANIC W DAWNEJ POLSCE I DZISIAJ” АРТУРА МАРУШЕВСЬКОГО)

Анотація. У статті висвітлено інтерпретацію бачення України очима польського офіцера й державного діяча Артура Томаша Марушевського (1886–1945) – випускника Імператорського університету Святого Володимира в Києві – крізь призму його брошури “Ochrona granic w dawnej Polsce i dzisiaj” (1936). Автор висвітлив, як історичний наратив «давньої Польщі» легітимізує модерну інституцію охорони кордону та як у цих межах постають «українські землі» – як порубіжжя одночасно співжиття й загрози, дисципліни й довіри. Український вимір у згаданій праці присутній у кількох планах, зокрема приділена увага геополітичному та соціокультурному. Таким чином встановлено, що Україна як простір постає не лише у вигляді сусіда з Києвом і Львовом, а й лінією протистояння режимів. Для міжвоєнної Польщі це був насамперед простір взаємодії з українським населенням і простір для конкуренції з радянською державою. Артур Марушевський, будучи тернопільським воєводою, безпосередньо працював у цьому середовищі, що надає його текстам емпіричного ґрунту.

Окрім того, в статті приділено увагу ключовим топосам у поезиї кордону. Це насамперед історичний контекст, а також кордони, що постають як інституція, а не лише межа-олівець на мапі. Візія України в А. Марушевського не є чисто «варшавською» чи «кресовою», вона підживлена університетською перспективою імперського Києва, де багатонаціональність і правовий плюралізм були частиною щоденного досвіду. Це привносить «внутрішній» погляд на український простір, який у міжвоєнній Польщі був одночасно периферією й центром уваги стосовно безпеки держави. Також у статті проаналізовано, що Україна в праці “Ochrona granic w dawnej Polsce

i dzisiaj” зображена не як «чужа периферія», а як ключове порубіжжя, що потребує особливої уваги та взаємодії майже в усіх сферах діяльності.

Ключові слова: порубіжжя, історія, перспектива, еволюція, візія.

Інформація про автора: Андерсон Ірина Вікторівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри східноєвропейських мов Навчально-наукового гуманітарного інституту Національної академії Служби безпеки України.

Електронна адреса: iryna-rudenko@ukr.net

Iryna Anderson

THE VISION OF UKRAINE THROUGH THE EYES OF A POLE – A GRADUATE OF KYIV UNIVERSITY (BASED ON THE WORK “OCHRONA GRANIC W DAWNEJ POLSCE I DZISIAJ” BY ARTUR MARUSZEWSKI)

Abstract. *The article highlights the interpretation of Ukraine through the eyes of the Polish officer and statesman Artur Tomasz Maruszewski (1886–1945) – a graduate of the Imperial University of Saint Vladimir in Kyiv – through the lens of his brochure “Ochrona granic w dawnej Polsce i dzisiaj” (1936). The author elucidates how the historical narrative of “old Poland” legitimises the modern institution of border protection and how within these boundaries the “Ukrainian lands” emerge – as a frontier of both coexistence and threat, discipline and trust. The Ukrainian dimension in the mentioned work is present on several levels, in particular attention is paid to the geopolitical and socio-cultural. It is thus established that Ukraine as a space appears not only as a neighbour with Kyiv and Lviv, but also as a line of confrontation between regimes. For interwar Poland, it was primarily a space for interaction with the Ukrainian population and a space for competition with the Soviet state. Artur Marushevskyi, being the Voivode of Ternopil, worked directly in this environment, which gives his texts an empirical basis.*

Moreover, the article focuses on key topoi in the poetics of the border. This primarily includes the historical context, as well as borders that emerge as institutions, not merely as pencil lines on a map. The vision of Ukraine in A. Marushevsky is not purely “Warsaw” or “Kresy”; it is informed by the university perspective of imperial Kyiv, where multinationalism and legal pluralism were part of daily experience. This provides an «internal» view of the Ukrainian space, which in interwar Poland was simultaneously a periphery and a focal point regarding state security. The article also

analyses that Ukraine in the work “Ochrona granic w dawnej Polsce i dzisiaj” is depicted not as a “foreign periphery” but as a key borderland requiring special attention and interaction in almost all areas of activity. The article shows how history can be a tool for professionalising the service and building trust – and why without this the border remains merely a thin line on the map. This topic is opened for further researches.

Keywords: borderland, history, perspective, evolution, vision.

Information about the author: Iryna Anderson, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Eastern European Languages at the Educational and Scientific Humanitarian Institute of the National Academy of the Security Service of Ukraine.

E-mail: iryna-rudenko@ukr.net

Iryna Anderson

WIZJA UKRAINY OCZAMI POLAKA – ABSOLWENTA UNIwersYTETU KIJOWSKIEGO (NA PODSTAWIE PRACY “OCHRONA GRANIC W DAWNEJ POLSCE I DZISIAJ” ARTURA MARUSZEWSKIEGO)

Abstrakt. W artykule omówiono interpretację wizji Ukrainy oczami polskiego oficera i działacza państwowego Artura Tomasza Maruszewskiego (1886–1945) – absolwenta Cesarskiego Uniwersytetu św. Włodzimierza w Kijowie – przez pryzmat jego broszury “Ochrona granic w dawnej Polsce i dzisiaj” (1936). Autor przedstawił, w jaki sposób historyczna narracja “dawnej Polski” legitymizuje nowoczesną instytucję ochrony granicy oraz jak w tych ramach ukazują się “ziemie ukraińskie” – jako pogranicze jednocześnie współlistnienia i zagrożenia, dyscypliny i zaufania. Ukraiński wymiar w omawianej pracy obecny jest w kilku planach, w szczególności zwrócono uwagę na aspekty geopolityczne i społeczno-kulturowe. W ten sposób ustalono, że Ukraina jako przestrzeń pojawia się nie tylko w roli sąsiada z Kijowem i Lwowem, ale także jako linia konfrontacji reżimów. Dla międzywojennej Polski był to przede wszystkim obszar współpracy z ludnością ukraińską i przestrzeń rywalizacji ze Związkiem Radzieckim. Artur Maruszewski, będąc wojewodą tarnopolskim, pracował bezpośrednio w tym środowisku, co nadaje jego tekstom empiryczny charakter.

Ponadto w artykule zwrócono uwagę na kluczowe topiki w poetyce granicy. Chodzi tu przede wszystkim o kontekst historyczny, a także granice pojmowane jako instytucja, a nie tylko linia ołówkiem na mapie. Wizja Ukrainy w A. Maruszewskiego

nie jest czysto “warszawska” ani “kresowa”, jest inspirowana uniwersytecką perspektywą imperium kijowskiego, gdzie wielonarodowość i pluralizm prawny były częścią codziennego doświadczenia. To wnosi “wewnętrzne” spojrzenie na przestrzeń ukraińską, która w międzywojennej Polsce była jednocześnie peryferią i centrum uwagi w zakresie bezpieczeństwa państwa. Artykuł analizuje również, że Ukraina w pracy “Ochrona granic w dawnej Polsce i dzisiaj” przedstawiona jest nie jako “obca peryferia”, lecz jako kluczowa przygraniczna strefa wymagająca szczególnej uwagi i współpracy niemal we wszystkich sferach działalności.

Słowa kluczowe: strefa przygraniczna, historia, perspektywa, ewolucja, wizja.

Informacje o autorze: Iryna Anderson, doktor nauk filologicznych, adiunkt, adiunkt Katedry Języków Europy Wschodniej Instytutu Naukowo-Dydaktycznego Humanistycznego Narodowej Akademii Służby Bezpieczeństwa Ukrainy.

E-mail: iryna-rudenko@ukr.net

Артур Марушевський (1886–1945) – легіоніст, кадровий офіцер Війська Польського, державний діяч, у 1926–1933 рр. – начальник штабу Корпусу Охорони Кодону, а згодом воєвода тернопільський, познанський та віленський. До Першої світової він студіював право в Києві [3; 380]. **Постановка проблеми** даної статті зумовлена необхідністю сучасного прочитання доробку Артура Марушевського, оскільки автор однозначно заслуговує на глибоке наукове дослідження як у Польщі, так і в Україні, оскільки він у своїй праці проявив себе як знавець української історії та культури. Творчість А. Марушевського не була предметом жодного ґрунтовного дослідження. Отже, нарізла потреба в новому прочитанні й переосмисленні доробку Артура Марушевського, в об’єктивному вписанні цієї постаті в загальнопольський контекст літератури ХХ століття.

Огляд праць із даної теми. На жаль, до цього часу праця Артура Марушевського не була об’єктом дослідження з філологічного погляду. Сподіваємося, дане дослідження стане першою цеглинкою у висвітленні літературного потенціалу згаданого твору.

Метою даної розвідки є проаналізувати бачення України у творі «Ochrona granic w dawnej Polsce i dzisiaj» Артура Марушевського як представника польського суспільства, що був тісно і безпосередньо пов’язаний із Україною.

Текст Артура Томаша Марушевського “Ochrona granic w dawnej Polsce i dzisiaj” (1936) є невеликою, але концептуально насиченою брошурою під № 13 із серії “Biblioteczka Żołnierza Korpusu Ochrony Pogranicza”. Вона висвітлює історичну еволюцію охорони кордонів від середньовіччя до ХХ століття, пояснюючи сенс і місію прикордонної служби II Речі Посполитої. Ця праця побачила світ 1936 року в серії коротких видань для особового складу Korpusu Ochrony Pogranicza (Корпусу Охорони Кодону або КОК) – з ілюстраціями та світлинами, що демонстрували еволюцію охорони кордонів «від середньовіччя до ХХ століття». Це своєрідна програма політичної освіти прикордонника: історичний досвід як аргумент на користь сучасної служби й дисципліни.

Для українського читача цей текст цікавий тим, що його автор – польський офіцер і державний діяч, випускник Імператорського університету Святого Володимира в Києві, тобто людина з безпосереднім «київським» досвідом навчання та життя як на українському порубіжжі, так і в самому «серці» України, про що йтиметься дещо нижче. Це дозволяє побачити, як представники міжвоєнної польської спільноти уявляли собі простір на схід від Вісли – зокрема українські землі – і як ця уява укладалася в ширший наратив безпеки та державності.

Серія «бібліотечки» була задумана для світоглядної й професійної підготовки прикордонника: короткі випуски, доступна мова, історичні сюжети, практичні висновки. У цьому сенсі книга Марушевського — зразок «мовлення держави до солдата»: вона не просто інформує, а формує мислення про кордон як про довготривалу публічну інфраструктуру — інституційну, соціальну, символічну.

Біографічний профіль Марушевського пояснює, чому тема кордону стала для нього не лише адміністративною, а й світоглядною: це досвід служби на східному порубіжжі, відповідальність за багато-національні регіони та особисте тісне знайомство з київським інтелектуальним середовищем. Його біографія поєднує досвід фронтовика, штабного аналітика і цивільного адміністратора на «кресах», що формує уявлення про кордон як про порядок, інституцію та повсякденну службу. Власне київський період (навчання й революційна молодіжна активність) пояснює виняткову увагу автора до історичного

шару прикордоння — від права й адміністрації до локальних практик співжиття. Отже, «візія України» в Марушевського не є чисто «варшавською» чи «кресовою», вона підживлена університетською перспективою імперського Києва, де багатонаціональність і правовий плюралізм були частиною щоденного досвіду.

Український вимір у цій праці присутній щонайменше у трьох планах. Насамперед прослідковується геополітичний простір, де Волинь, Полісся, Східна Галичина представлені як історичні «креси», де польське населення взаємодіє та живе поряд із етнічним українським. Це постійна взаємодія у школах, на дорогах, поштах, у судах, поліції тощо. Марушевський, будучи тернопільським воєводою, безпосередньо працював у цьому середовищі, що надає його текстам емпіричного ґрунту. Також вартий уваги соціокультурний простір, де пограниччя – це співжиття, а отже – політика пам'яті й символи. Історичні ремінісценції (козацький рубіж, сторожові служби, давня адміністрація) у брошурі виступають доказом «вкоріненості» охорони кордону. Кордон – це режим, який має витримати і контрабанду, і диверсію, і політичну підривну діяльність.

У згаданій праці «сьогодні» 1936 року — це час, коли польська держава дивилася на схід через призму загрози радянської діяльності. Відтак Україна як простір – це не лише сусідство з Києвом і Львовом, а й лінія протистояння режимів. Візія «кордону як інституції» резонує з досвідом самого Марушевського як воєводи (зокрема тернопільського), тобто урядовця, який працював «у полі» з багатонаціональними регіонами.

Варто також приділити увагу ключовим топосам у поетиці кордону Артура Марушевського. Насамперед це тяглість і легітимність, де минуле – ресурс для «сьогодні», а історія постає інструкцією та мотивацією для створення й підтримання конструктивних стосунків із сусідніми країнами. Порівняння «колись – тепер» не декоративне: воно конструює історичний родовід охорони кордону, де середньовічні форми сторожок і прикордонні варті постають предтечами модерної служби. Історія в Марушевського – це аргумент на користь сучасної дисципліни, прав і обов'язків прикордонника. Окрім того, кордони постають як інституція, а не лише межа-олівець на мапі. Увага до організації служби, розгортан-

ня гарнізонної мережі, взаємодія з місцевими спільнотами, розбудова інфраструктури — усе це перетворює межу на порядок. Саме на кордоні держава щодня «відбувається» — тут формується довіра, дисципліна, навички співжиття різних спільнот під спільним правом. У центрі — організація служби, інфраструктура (гарнізони, дороги, зв'язок), правовий режим, інформаційна робота з населенням.

Для Марушевського Україна — це, з одного боку, знайоме міське середовище студентських років (Київ), а з іншого — прикордонний макрорегіон, де зникаються державні уяви Польщі, тодішнього радянського союзу та місцевих етноконфесійних спільнот. Ця подвійність породжує амбівалентність: простір співжиття і простір загрози водночас. Саме ця подвійність і формує «візію України» в книжці Марушевського: не екзотика периферії, а буденна сцена державності, де історія дає мову, а інституція — інструменти.

Значущою є візуалізація тягlosti: ілюстрації, світлини, приклади з «давньої Польщі», які демонструють не тільки фортифікації або сторожові пости, а й юридичні та адміністративні практики, що забезпечували «право кордону». У другій площині брошура вписується в дискурс КОП як «твердині» східного кордону, покликаної протистояти нелегальній діяльності, диверсії, спробам розхитати державний режим на периферії. Ця «твердиня» окреслюється не лише у військових, а й у громадянських вимірах — просвіта, культурні ініціативи, комунікація з місцевими громадами [2].

Хоч брошура не є етнографічним чи політичним трактатом про Україну, її латентна географія — це «креси» як зона високої щільності державних практик. Для міжвоєнної Польщі це насамперед простір взаємодії з українським населенням і простір конкуренції з радянською державою. У такій рамці «українське» має статус не лише як спільнота, партнер і підопічний державної політики (школа, дорога, суд, пошта, самооборона, публічний порядок), а й як територія — місце, де перевіряється дієздатність інституції кордону (від інформаційних мереж до мобілізаційних планів у разі війни).

Риторика «державного порядку» може недооцінювати автономні культурні й політичні прагнення місцевих спільнот. Проте саме за-

вдяки цим обмеженням текст Марушевського є цінним джерелом для розуміння, як держава бачила порубіжжя і яку роль відводила історії у конструюванні лояльності й служби.

У назві книжки присутній не тільки час («колись/сьогодні»), а й на-
тяк на майбутнє: якщо охорона кордонів є безперервною практикою, то
її виклики – історично змінні. Для 1936 року «завтра» означало готов-
ність до мобілізації, розгортання, вписування КОП у плани великої ві-
йни. У цьому сенсі книжка є не лише історичним нарисом, а й частиною
підготовки до ймовірної кризи – поясненням, чому інституція має діяти
саме так, а не інакше. Показовими, на наш погляд, є такі фрагменти тво-
ру, котрі підтверджують ці тези: «Здавна з південного сходу нападали на
Польщу руські князі, що, за свідченнями історичних хронік, почалось
майже тисячоліття тому, забравши так звані Червенські міста.» [1; 15]
або «Козаки, що оселились у степах, куди не досягла польська колоніза-
ція [...] спочатку билися разом із поляками проти турків і татар, ходили
неодноразово і на Москву. Проте з часом звернули свій гнів і на Польщу.
Найбільш неспокійний кордон був південно-східний.» [1; 21–22].

Факт навчання Марушевського в Києві – не біографічна дрібниця.
Це означає, що майбутній автор дивився на Україну не тільки «з Варша-
ви», а й «з Києва», завдяки чому у його бачення могло входити відчуття
регіональної складності, університетського космополітизму та місцевих
правових практик. Зрозуміло, текст брошури залишається державниць-
ким і нормативним, але «київська» біографія пояснює, чому в ньому так
багато історії – історія розкодовує багатшарову тканину порубіжжя,
без знання якої адміністративна політика була б глухою. Це привносить
«внутрішній» погляд на український простір, який у міжвоєнній Польщі
був одночасно периферією й центром уваги держави безпеки.

Навчання в Києві пояснює, чому Марушевський апелює не лише
до «державної» раціональності, а й до «просторової грамотності» по-
рубіжжя. Київ – це міський модерний досвід у мультикультурному
середовищі імперського права; це робить автора чутливішим до іс-
торичних нашарувань і локальних практик. Читання Марушевського
сьогодні важливе не як «ретро-фольклор» служби, а як модель мис-
лення про кордон у багатонаціональному просторі.

Висновки. “Ochrona granic w dawnej Polsce i dzisiaj” Артура Марушевського – це передусім державницький наратив прикордонної служби, підкріплений історією й особистим досвідом автора. Україна в цьому дзеркалі – не периферія, а ключовий порубіжний простір, на якому держава щодня підтверджує свою реальність. Саме тому текст 1936 року читається нині як застереження і як інструкція: кордон – це не лише географія, це тривала праця інституцій, що опираються на знання простору, повагу до місцевих спільнот і безперервність державної політики.

Україна в цій праці – не «чужа периферія», а ключове порубіжжя. Київський досвід автора дозволяє говорити про український простір не з позиції зовнішньої екзотики, а «зсередини» політики простору й права. Саме тому невелика брошура 1936 року має досить суттєве значення: вона показує, як історія може бути інструментом професіоналізації служби та формування довіри – і чому без цього кордон залишається лише тонкою ризикою на мапі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Maruszewski, A. (1936). *Ochrona granic w dawnej Polsce i dzisiaj*. Biblioteczka Żołnierza KOP. № 13. (103 s.). Warszawa: Drukarnia Naukowa T-wa Wydawniczego w Warszawie.
2. Werner, M. (2013). *Pozamilitarna działalność Korpusu Ochrony Pogranicza w latach 1924–1939*. [Електонний ресурс]. Sowiniec. T. 24. № 24. Режим доступу : <http://journals.akademicka.pl>
3. Ткачов, С. (2009). Марушевський Артур-Томаш. *Тернопільський енциклопедичний словник: у 4 т.* (Т.4. С. 380). Тернопіль, 2009.

REFERENCES

1. Maruszewski, A. (1936). *Ochrona granic w dawnej Polsce i dzisiaj*. Biblioteczka Żołnierza KOP. Warszawa: Drukarnia Naukowa T-wa Wydawniczego w Warszawie [in Polish].
2. Werner, M. (2013). *Pozamilitarna działalność Korpusu Ochrony Pogranicza w latach 1924–1939*. Retrieved from <http://journals.akademicka.pl> [in Polish].
3. Tkachov, S. (2009). Marushevskyy Artur-Tomash. *Ternopilskyyy encyklopedychnyy slovnnyk v 4 t.* (T.4. s. 380). Ternopil [in Ukrainian].